

NORGES HØYESTERETT

Den 21. mai 2015 avsa Høyesterett dom i

HR-2015-01110-A, (sak nr. 2014/1802), sivil sak, anke over dom,

A (advokat Sven Knagenhjelm – til prøve)

mot

Staten v/Samferdselsdepartementet (Regjeringsadvokaten v/advokat Per Sigvald Wang – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Matheson**: Saken gjelder nedsettelse av erstatningsansvar grunnet medvirkning fra en skadelidt som var psykotisk på skadetidspunktet.
- (2) Den 10. juni 2009 tok A seg inn på Jernbaneverkets område i Lodalen i Oslo der togvogner står midlertidig parkert. Han kom seg inn på anlegget ved å gå gjennom et nedtråkket gjerde. A klatret opp på taket på en av de parkerte togvognene, fikk strøm i seg, tok fyr og falt ned på bakken. Ved ulykken fikk han store forbrenningsskader og måtte senere blant annet amputere begge bena over knærne.
- (3) På ulykkestidspunktet var A uføretrygdet grunnet en psykisk lidelse; i lagmannsrettens dom også beskrevet som et "svingende psykotisk sykdomsbilde".
- (4) A fremsatte krav om erstatning mot Jernbaneverket. Partene kom ikke til enighet. I søksmål som ble reist 8. februar 2012, gjorde A gjeldende at Jernbaneverket var ansvarlig for skadene han var blitt påført, både på grunnlag av arbeidsgiveransvaret og på ulovfestet objektivt grunnlag.

- (5) Oslo tingrett avsa 26. november 2012 dom med slik domsslutning:
- "1. Staten v/Samferdselsdepartementet dømmes til å betale erstatning til A med 10 466 254 kroner med tillegg av lovens forsinkelsesrenter fra forfall til betaling skjer.**
 - 2. Staten v/Samferdselsdepartementet dømmes til å betale A sakskostnader med 464 279 kroner."**
- (6) Dommen ble avsagt under dissens. Flertallet, meddommerne, mente at staten var ansvarlig etter reglene om arbeidsgiveransvar i skadeserstatningsloven § 2-1, mens mindretallet, fagdommeren, mente det ikke forelå ansvarsgrunnlag etter noen av de alternativene som var gjort gjeldende.
- (7) Staten v/Samferdselsdepartementet anket til Borgarting lagmannsrett som den 12. juni 2014 avsa dom med slik domsslutning:
- "1. Staten v/Samferdselsdepartementet betaler til A 628 215 – sekshundreogtjueåttetusentohundreogfemten – kroner i menerstatning og 4 768 000 – firemillionersjuhundreogsekstiåttetusen – kroner i erstatning for påført og fremtidige tap innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dommen.**
 - 2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler staten v/Samferdselsdepartementet til A 205 444 – tohundreogfemtusenfirehundreogførtifire – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dommen.**
 - 3. Det gjøres ingen endring i tingrettens sakskostnadsavgjørelse."**
- (8) Lagmannsretten kom – i likhet med tingrettens flertall – til at staten var ansvarlig etter reglene om arbeidsgiveransvar, men satte erstatningen ned til en halvpart på grunn av skadelidtes medvirkning, jf. skadeserstatningsloven § 5-1 nr. 1. I dommen heter det at bestemmelsen også kommer til anvendelse "hvor skadelidte var i en psykotisk tilstand og medvirkningshandlingen i noen grad var forårsaket av sykdommen".
- (9) A har anket til Høyesterett. Anken gjelder lagmannsrettens rettsanvendelse knyttet til skadelidtes medvirkning.
- (10) Den ankende part – A – har i det vesentlige gjort gjeldende:
- (11) For at skadeserstatningsloven § 5-1 nr. 1 skal komme til anvendelse, må skadelidte ha medvirket ved "egen skyld". I dette ligger et krav om at skadelidte kan bebreides. Dersom psykosen er en nødvendig betingelse for skadelidtes medvirkningshandling og psykosens bidrag ikke er uvesentlig, er kravet til egen skyld – eller til "selvskyldevne" – ikke oppfylt.
- (12) Ettersom lagmannsretten har konstatert at As sinnslidelse var en av "flere vesentlige, samvirkende årsaksfaktorer" til ulykken, kommer medvirkningsbestemmelsen i § 5-1 ikke til anvendelse.
- (13) Sinnssyke har i likhet med små barn, manglende mental kapasitet, modenhet og innsikt til å innse farer og forstå konsekvensene av sine handlinger. For de yngste barna er dette

kommet til uttrykk ved en særskilt bestemmelse i § 5-1 nr. 1 siste punktum om at medvirkningsansvar ikke gjelder dersom skadelidte på skadetiden ikke hadde fylt 10 år.

- (14) Et tilsvarende prinsipp må gjelde der en psykotisk skadelidt har medvirket til skaden. Kravet til egen skyld vil da ikke være oppfylt dersom det er årsakssammenheng mellom psykosen og medvirkningshandlingen.
- (15) Hensynene bak medvirkningsbestemmelsen i § 5-1 nr. 1, særlig prevensjons- og rettferdighetshensynet, slår ikke til når skadelidte ikke forstår konsekvensene av sine handlinger.
- (16) Det har for tolkingen av § 5-1 ikke betydning at en sinnssyk kan ilegges erstatningsansvar som skadevolder etter den særlige bestemmelsen i skadeserstatningsloven § 1-3 om sinnssykes ansvar. Ansvar etter § 1-3 krever i motsetning til § 5-1 nr. 1, ikke skyldevne og er begrunnet i hensynet til skadelidtes behov for reparasjon.
- (17) Selv om A hadde innsikt i at kryssende tog kunne utgjøre en fare for ham inne på Jernbaneverkets område, hadde han ikke evne og innsikt til å vurdere faren ved å klatre opp på taket på en jernbanevogn. Det er derfor ikke tilstrekkelig årsakssammenheng mellom handlingen han eventuelt kan bebreides for, og ulykken.
- (18) Subsidiært gjøres gjeldende at det ut fra rettsutviklingen, og de sosiale hensyn erstatningsretten bygger på, må kreves høy grad av skyld før det vil være rimelig å foreta avkortning. Det er ikke situasjonen i denne saken.
- (19) Avkortning må være utelukket dersom det – som her – bare er "lite" å legge skadelidte til last. Et slikt prinsipp gjelder både etter bilansvarsloven § 7 første ledd og jernbaneansvarsloven § 12 første ledd. Jernbaneverket er ut fra de forhold som fører til at arbeidsgiveransvaret kommer til anvendelse, langt mer å bebreide. Det er da ikke rimelig å foreta avkortning.
- (20) Selv om man skulle komme til at det er grunnlag for å nedsette ansvaret med grunnlag i § 5-1, er lagmannsrettens reduksjon for stor.
- (21) A har nedlagt slik påstand:

"1. Staten v/Samferdselsdepartementet betaler til A kr 1.256.430 i ménerstatning og kr 9.536.000 i erstatning for påført og fremtidig tap. Til fradrag kommer allerede utbetalt beløp med til sammen kr 5.396.215. I tillegg svares forsinkelsesrenter fra oppfyllestidspunktet for lagmannsrettens dom.

2. A tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett."

- (22) Ankemotparten – *staten v/Samferdselsdepartementet* – har i det vesentlige gjort gjeldende:
- (23) Skadeserstatningsloven § 5-1 nr. 1 kan også anvendes der skadelidte var psykotisk på skadetidspunktet og medvirkningen til skaden i noen grad var forårsaket av sykdommen. Vilkåret om at medvirkningen må være foretatt ved "egen skyld" utelukker ikke medvirkeransvar for skadelidt som er psykotisk. Spørsmålet må avgjøres konkret.

- (24) Lovgiver har i § 5-1 nr. 1 uttrykkelig unntatt barn under 10 år fra medvirkningsregelen. Noe tilsvarende unntak er ikke gjort for sinnslidende. Dette ville vært nærliggende dersom lovgiver hadde ment at psykotisk skadelidte ikke har skyld i bestemmelsens forstand.
- (25) Uttalelser i Erstatningslovkomiteen innstilling må forstås slik at den mente utilregnelige som skadelidte kan utvise skyld på linje med barn etter modenhet og utvikling. Departementet tok i lovproposisjonen ikke avstand fra dette, men bemerket at det avgjørende må være om skadelidtes opptreden er av en slik karakter at den bør kunne få betydning for erstatningskravet.
- (26) Skadeserstatningsloven § 1-3 utelukker ikke ansvar for psykotisk skadevolder, heller ikke der psykosen er årsaken til den skadevoldende handlingen. Psykose utelukker etter dette ikke erstatningsrettslig skyld som skadevolder. Rettssystematiske hensyn tilsier at en psykotisk skadevolder og en psykotisk skadelidte behandles likt hva gjelder skyld. Har en sinnslidende skyld som skadevolder, må han også kunne ha selvskyld som skadelidte.
- (27) Skylden til skadelidte som har medvirket til skaden og som er psykotisk, må bedømmes etter de samme prinsipper som gjelder for barn som selv har medvirket til den skaden de er påført. Selvskyld hos mindreårige skadelidte og psykotisk skadelidte bør altså prinsipielt behandles likt. Evnen til å forstå risiko står her sentralt. Barn har i utstrakt grad blitt ansett for å ha selvskyld etter alder og utvikling, riktignok slik at loven etter en endring i 1987 har etablert en fast 10-års grense. Variasjonene i psykosene og deres innvirkning på skadelidtes handlemåte, tilsier at avkortning vurderes konkret. En slik løsning er også godt begrunnet i rettferdighets-, rimelighets- og risikoplasseringshensyn.
- (28) Det er tilstrekkelig årsakssammenheng mellom den opptreden A kan bebreides for og den konkrete skaden. Selv om han bare hadde innsikt i den fare som kryssende tog utgjorde, og ikke var seg bevisst den konkrete risikoen som knyttet seg til klatring på taket av jernbanevognen, må han kunne klandres for ikke å ha tatt en slik risiko i betraktning.
- (29) Hva gjelder selve avkortningen gir loven anvisning på en konkret helhetsvurdering. Bestemmelsen gir ikke grunnlag for at avkortning ikke skal foretas der skadelidte bare er "lite" å legge til last. Bilansvarslovens og jernbaneansvarslovens bestemmelser om dette er begrunnet i de ekstraordinære farene i samferdselen.
- (30) Lagmannsretten har kommet til at A, tross psykosen, hadde evne til å vurdere konsekvensen av egne handlinger og til å handle ut fra konsekvensbetraktninger. Hans handlemåte stod helt sentralt i skadeforløpet. En avkortning med 50 prosent reflekter det samlede skadeforløpet og så vel Jernbaneverkets som As forhold.
- (31) Staten v/Samferdselsdepartementet har nedlagt slik påstand:
- "Anken forkastes."**
- (32) *Jeg er kommet til at anken fører frem.*
- (33) Saken gjelder forståelsen og anvendelsen av skadeserstatningsloven § 5-1 nr. 1 som lyder:

"Dersom den direkte skadelidte eller erstatningssøkeren har medvirket til skaden ved egen skyld, kan erstatningen settes ned eller falle bort for så vidt det er rimelig når en tar hensyn til atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers. Dette gjelder likevel ikke dersom skadelidte på skadetiden ikke hadde fylt 10 år."

- (34) Det springende punkt i foreliggende sak er om en psykotisk skadelidte kan "medvirke til skaden ved egen skyld" i bestemmelsens forstand. Om dette uttalte lagmannsretten:

"Det er i prinsippet adgang til nedsettelse av erstatningen etter skadeserstatningsloven § 5-1 også i tilfelle hvor skadelidte var i en psykotisk tilstand og medvirkningshandlingen i noen grad var forårsaket av sykdommen, jf LB-2011-9732."

- (35) Standpunktet er ikke nærmere begrunnet. Det er det heller ikke i den tidligere avgjørelsen som det er vist til. Borgarting lagmannsrett uttalte der at § 5-1 første ledd "gir adgang til å redusere erstatningen, endog til null, selv om skadelidte var psykotisk og medvirkningshandlingen var forårsaket av sykdommen".

- (36) Innledningsvis nevner jeg at det sentrale kjennetegn for om en psykotisk tilstand foreligger, er om gjerningspersonen "mangler evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen", jf. NOU 2014: 10 side 47 med ytterligere henvisninger.

- (37) Jeg skal nå se nærmere på tolkningen av vilkåret for avkortning i § 5-1 nr. 1, nemlig at skadelidte har "medvirket til skaden ved egen skyld".

- (38) Passusen om at skadelidte ved "egen skyld" har "medvirket" til skaden, innebærer – som ellers i erstatningsretten – et krav om årsakssammenheng mellom skyld og skade. Det kan ikke være tvilsomt at uttrykket "skyld" refererer til det tradisjonelle erstatningsrettslige skyldbegrep som stiller krav om bebreidelse. En slik forståelse lå til grunn for medvirkningsregelen i straffelovens ikrafttredelseslov § 25, som ble videreført i skadeserstatningsloven § 5-1. Erstatningslovutvalget som forberedte bestemmelsen, uttaler i så måte, jf. NOU 1977: 33 side 37:

"Hvorvidt ansvarsnedsettelse eller ansvarsbortfall for skadevolderen på grunn av skadelidtes medvirkning skal finne sted, bør hovedsakelig bero på i hvilken grad man kan bebreide eller klandre skadelidte for skadens inntreden og omfang."

- (39) Utvalget la i sitt utkast til § 5-1 opp til en bestemmelse om forsettlig og uaktsom medvirkning på skadelidtesiden. I utredningen på side 49 heter det:

"Første ledd fastslår at skadelidte ikke kan kreve erstatning når han har medvirket til skaden med forsett. Regelen er i samsvar med gjeldende rett (strl.ikrl. § 25 første ledd). Den gjelder også om det er et barn eller en utilregnelig person som har medvirket, men her må det fortsatt avgjøres konkret om skadelidte hadde selvskylddevne under hensyn til alder og utvikling, ..."

- (40) I denne uttalelsen sies det direkte at krav på erstatning kan falle bort også der den skadelidte medvirkeren er en utilregnelig person. Følgelig har man tenkt seg at også den utilregnelige vil kunne bebreides og dermed ha skyld som skadelidte. Vilket er imidlertid at "skadelidte hadde selvskylddevne". Det gis anvisning på at barns selvskylddevne bestemmes "under hensyn til alder og utvikling". Men ut over dette har utvalget ikke forklart hva som menes med "selvskylddevne" – som jeg oppfatter som synonymt med kravet om "egen skyld". Utvalget har heller ikke uttalt noe om hvordan kravet skal forstås der den skadelidte medvirkeren er utilregnelig.

- (41) I proposisjonen begrenser departementet seg til å si seg enig med Erstatningslovutvalget i at "et sentralt moment i vurderingen av skadelidtes medvirkning må være graden av skyld som er utvist fra hans side", jf. Ot.prp. nr. 75 (1983–1984) side 35. Ut over dette gir heller ikke proposisjonen veiledning for vårt spørsmål.
- (42) Etter det jeg kan se, har man i rettspraksis bare benyttet "selvskyldevne" i saker der barn har vært skadelidt. Men det er ikke gitt noen nærmere definisjon av begrepet eller foretatt en drøftelse av innholdet i kravet til "egen skyld". I Rt. 1965 side 1115 (Klatredom II) sies kun at alder er av betydning "når det gjelder spørsmål om barns selvskyldevne".
- (43) Nygaard har imidlertid definert begrepet som "slik mental evne at han [dvs. skadelidte] forut for skadehendinga burde innsett at han skulle ha handla annleis enn han gjorde", jf. "Skade og ansvar", 6. utgave på side 388. Etter min oppfatning danner denne formuleringen et godt utgangspunkt for forståelsen av selvskyldevne, og dermed av lovens krav til "egen skyld".
- (44) Nygaard har til illustrasjon av hva som må være løsningen for "mentalt svekka personar, dvs. sinnssjuke, evneveike og medvitslause", vist til underrettsavgjørelser etter avkortingsregelen i bilansvarsloven § 7. Han peker på at disse dommene "går konkret til verks i spørsmålet om sinnssjukdom m.v. var årsak til medverknaden" og slår fast at de bygger på "eit *relativt* system". Videre uttaler han:
- "Dei beste reelle grunnar talar såleis etter mitt syn for å fokusera på om sjukdomen var årsak til medverknaden."**
- (45) Her trekkes altså spørsmålet om lidelsen har vært årsak til medvirkningshandlingen frem som et sentralt element i vurderingen av om det foreligger selvskyldevne.
- (46) Et tilsvarende synspunkt er lagt til grunn av Askeland, Norsk lovkommentar, note 303 til lov om skadeserstatning der det fremgår at ved sinnssykdom kan det være skyld på skadelidtesiden "dersom handlinga ikkje er motivert av sjukdomen". Synspunktet innebærer at det ikke vil foreligge skyld dersom handlingen nettopp har sin årsak i sykdommen. Se slik også Ryel, Jussens Venner 1985 side 214 flg. som mener at skadelidte bør gå fri medvirkningsansvar der medvirkningen høyst sannsynlig er en følge av sykdommen.
- (47) Den konkrete vurderingen av om en psykotisk person på handlingstidspunktet hadde selvskyldevne kan være svært komplisert og by på stor usikkerhet. Til illustrasjon kan nevnes at det i NOU 2014: 10 side 111 heter at det ikke kan utelukkes at en symptomtung psykotisk person har adekvate "lommer" hvor vedkommende har en tilnærmet normal adferd. Videre uttales at selv om psykosen rammer hele personligheten "er det ikke gitt at det alltid er en forbindelse mellom sykdommen og de utførte handlinger".
- (48) Selv om disse uttalelsene er avgitt i en strafferettslig sammenheng, er den usikkerheten det pekes på også relevant ved bedømmelsen av den sivilrettslige skyldevnen hos psykotiske personer.
- (49) Det følger imidlertid av hva jeg har sitert fra de autoritative, offentlige utredningene der skyldevne er drøftet at "egen skyld" ikke vil foreligge der det er en forbindelse mellom sykdommen og de utførte handlingene. Dersom det er på det rene at skadelidte var

psykotisk på handlingstidspunktet og det samtidig er godtgjort at det var årsakssammenheng mellom psykosen og skaden, vil følgelig kravet til "egen skyld" etter § 5-1 nr. 1 ikke være oppfylt. Det er for løsningen av forliggende sak, som jeg straks kommer til, tilstrekkelig for meg å peke på dette.

- (50) Staten har anført at når en psykose ikke utelukker erstatningsrettslig skyld etter § 1-3, kan en psykose ut fra rettssystematiske hensyn heller ikke utelukke skyld etter § 5-1 nr. 1. Dette er jeg ikke enig i. Etter § 1-3 avgjøres den sinnssykes erstatningsansvar ut fra en bredt sammensatt rimelighetsvurdering, og ikke ut fra skyld. Bestemmelsen fikk sin utforming i justiskomiteen hvor et flertall uttalte at det skal gjelde for "enhver sinnssyk at skaden bare skal erstattes hvis det finnes rimelig, dvs. uansett om skaden er voldt under innflytelse av sykdommen eller ikke", jf. Innst. O. VIII (1967–68) side 18. I motsetning til det uttrykkelige vilkåret i § 5-1 stiller ikke § 1-3 noe krav om "egen skyld". Bestemmelsens utforming viser dessuten at den ikke har noen overføringsverdi i tilfeller av skadelidtes medvirkning etter § 5-1.
- (51) Jeg ser så på lagmannsrettens begrunnelse for å foreta avkortning i erstatningen til A.
- (52) Etter lagmannsrettens bevisvurdering var A "psykotisk den aktuelle natta" og "hans psykotiske tilstand gjorde at han ikke var i stand til fullt ut å bedømme risikoen ved å bevege seg inn på jernbanens område og i særdeleshet å forstå farene ved å klatre opp på taket på jernbanevogna". Videre er det funnet bevist at As sinnslidelse var en av "flere vesentlige, samvirkende årsaksfaktorer til ulykken".
- (53) Dette kan etter min oppfatning ikke forstås på annen måte enn at lagmannsretten har funnet det bevist at A var psykotisk på handlingstidspunktet, og at det var årsakssammenheng mellom hans sinnstilstand og skaden. Ulykken ville med andre ord ikke ha inntrådt dersom A ikke hadde vært psykotisk. Det følger av min generelle gjennomgang av hvordan lovens krav til selvskyld etter § 5-1 nr. 1 skal forstås, at A da ikke oppfyller vilkåret om "egen skyld" i bestemmelsens forstand.
- (54) Lagmannsretten har likevel kommet til at A, til tross for sin psykotiske tilstand, hadde innsikt blant annet i hvor han var og i enkelte farer. Den mente han derfor "i noen grad" kunne bebreides for hendelsen. Jeg kan imidlertid ikke se at det i en situasjon som her, der "egen skyld" ikke foreligger, vil være forenlig med det grunnleggende prinsippet i avkortningsbestemmelsen å foreta noen vurdering av om A likevel kan bebreides.
- (55) Jeg er etter dette kommet til at lagmannsrettens avgjørelse bygger på en uriktig tolkning av skadeserstatningsloven § 5-1. Lovens vilkår for å kunne foreta avkortning foreligger derfor ikke.
- (56) Anken har etter dette ført frem. Ettersom det ut fra den rettsoppfatning Høyesterett legger til grunn er klart hva realitetsavgjørelsen i saken må gå ut på, avsies dom i samsvar med påstanden, jf. tvisteloven § 30-14. Dette omfatter også kravet om forsinkelsesrenter, som ikke er bestridt.
- (57) Sakskostnader skal tilkjennes A i samsvar med hovedregelen i tvisteloven § 20-2 første ledd. Det er inngitt kostnadsoppgave på til sammen 242 283 kroner inklusive merverdiavgift. Staten har ikke hatt innsigelser, og jeg legger oppgaven til grunn. I tillegg kommer rettsgebyr med 20 640 kroner.

(58) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Staten v/Samferdselsdepartementet betaler til A 1 256 430
– enmilliontohundreogfemtisekstusenfirehundreogtretti – kroner i ménerstatning og 9 536 000 – nimillionerfemhundreogtrettisekstusen – kroner i erstatning for påført og fremtidig tap med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra oppfyllelsesfristen for lagmannsrettens dom. Til fradrag i erstatningen kommer allerede utbetalt beløp med til sammen 5 396 215
– femmillionertrehundreognittisekstusentohundreogfemten – kroner.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler staten v/Samferdselsdepartementet til A 262 923 – tohundreogseksttitusennihundreotjuetre – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

(59) Kst. dommer **Sæbø:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(60) Dommer **Kallerud:** Likeså.

(61) Dommer **Stabel:** Likeså.

(62) Dommer **Tjomsland:** Likeså.

(63) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Staten v/Samferdselsdepartementet betaler til A 1 256 430
– enmilliontohundreogfemtisekstusenfirehundreogtretti – kroner i ménerstatning og 9 536 000 – nimillionerfemhundreogtrettisekstusen – kroner i erstatning for påført og fremtidig tap med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra oppfyllelsesfristen for lagmannsrettens dom. Til fradrag i erstatningen kommer allerede utbetalt beløp med til sammen 5 396 215
– femmillionertrehundreognittisekstusentohundreogfemten – kroner.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler staten v/Samferdselsdepartementet til A 262 923 – tohundreogseksttitusennihundreotjuetre – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

Riktig utskrift bekreftes: